

SOWA2/MARC21 : katalogowanie

MARC21 - format katalogowania zasobów bibliotecznych: bibliografia, pomoce metodyczne

Format MARC21 jest standardem rozwijanym przez Bibliotekę Kongresu, stosowanym m.in. przez Bibliotekę Narodową, konsorcjum NUKat a także przez duże biblioteki uczelniane (BJ, BUW, UMK) i biblioteki publiczne. Wykorzystanie formatu do zapisywania i wymiany informacji bibliograficznych, stało się obecnie normą dla systemów bibliotecznych użytkowanych przez polskie biblioteki. Również użytkownik systemu SOWA2/MARC21 może wykorzystywać możliwości tego formatu w oparciu o stosowne źródła metodologiczne i zalecaną bibliografię.

Zaleca się skorzystanie z następujących pozycji bibliograficznych, celem przyswojenia wiedzy z zakresu użytkowania formatu MARC21 w systemie SOWA2/MARC21:

- Format MARC21 rekordu bibliograficznego dla książki. Wersja ze zmianami redakcyjnymi Marii Lenartowicz. - [Warszawa]: Centrum NUKAT, grudzień 2005.
Dostęp online: http://www.nukat.edu.pl/nukat/book/aneks_bib-070202b.pdf
- Opis bibliograficzny dokumentów w formacie MARC 21 w systemie HORIZON. Cz. 1. Książka [online]. Wydanie 4 poprawione i uzupełnione. Opracowanie: Mirosława Lont, Ewa Woźniakowska. - Poznań ; Łódź: Biblioteka Główna Politechniki Łódzkiej, 2006. Dostęp online: <http://www.wbc.poznan.pl/publication/231> (wyłącznie pola 6xx; s. 261-301)

Instrukcje, adaptacje formatu MARC: <http://bn.org.pl/dla-bibliotekarzy/nfs/marc/format-marc-21>

- Kody krajów: <http://bn.org.pl/download/document/1235490834.pdf>
- Kody języków: <http://bn.org.pl/download/document/1235490846.pdf>
- Pomijane rodzajniki rozpoczynające tytuł:
<http://bn.org.pl/download/document/1235490863.pdf>

Pełna lista kodów krajów oraz kodów języków:

- *MARC Code List for Languages* [online] 2007 ed.
Dostęp online: <http://www.loc.gov/marc/languages/langhome.html>
- *MARC Code List for Countries* [online]. 2003 ed. with changes
Dostęp online: http://www.loc.gov/marc/countries/cou_home.html

Rekord hasła wzorcowego

- Hasła osobowe, korporatywne i tytułowe : zasady sporządzania rekordów kartoteki haseł wzorcowych / oprac.: **Maria Gajowniczek-Woźniak** [et al.] ; pod red. **Anny Paluszkiewicz i Marii Lenartowicz**. Warszawa : Wydaw. SBP, 1999. [wyłącznie wersja drukowana]

Polskie normy: <http://bn.org.pl/dla-bibliotekarzy/nfs/normalizacja/polskie-normy>

SOWA2/MARC21 : katalogowanie

Z uwagi na specyfikę MARC21, użytkownik formatu posługuje się pojęciami: etykieta pola (rekordu), wskaźniki oraz kody podpól.

Kodem podpola jest znak, który stanowi połączenie separatora i identyfikator pola. W systemie SOWA2/MARC21 funkcję separatora podpola pełni znak „^” (tzw. daszek), wywoływany poprzez naciśnięcie na klawiaturze komputera kombinacji Shift+6 oraz wybranie z wyświetlonej listy menu właściwego identyfikatora. Kod podpola jest wówczas interpretowany w systemie za pomocą czerwonej litery alfabetu. Niektóre podręczniki stosują formy oznaczeń kodu podpola w postaci znaków \$, @, #.

Etykieta pola stanowi ciąg trzycyfrowych cyfr, np. 020, 100, 245, 600 itd. Pola dzielą się na stałej długości (pola kontrolne, np. 001, 005 itd.) oraz zmiennej długości (przeważająca większość). Istnieje również podział na pola i podpola powtarzalne, oznaczane w podręcznikach do nauki formatu MARC21 jako P, np. 041 - Język dokumentu (P); a także pola i podpola niepowtarzalne oznaczane symbolem NP., np. 250 - Strefa wydania (NP).

UWAGA: Dla ułatwienia pracy w systemie, wprowadzono dodatkowe udogodnienia w rozwijanej liście menu, polegające na oznaczeniu podpól powtarzalnych znakiem „*” (gwiazdki) na końcu kodu i nazwy podpola. Każde wypełnione podpole w systemie musi zostać każdorazowo poprzedzone znakiem spacji.

System SOWA2/MARC21 kontroluje powtarzalność wypełnianych pól oraz podpól, zapobiegając niewłaściwemu opracowaniu pola lub podpola. Wprowadzenie danych bibliograficznych do konkretnego pola, wiąże się z wybraniem właściwego podpola. W przypadku wpisania danych na początku pola z pominięciem podpola, system zasygnalizuje błąd poprzez pojawienie się komunikatu w prawym, górnym rogu ekranu, np. *Źle wypełnione pole 245.*

Przed zapisaniem zmian w rekordzie, istnieje możliwość, aby system sprawdził poprawność wypełnionych pól pod kątem formalnym. W tym celu należy użyć ikonki [ok.] *Zweryfikuj rekord*. Użycie ikonki *Zapisz rekord* wiąże się z procesem indeksacji wprowadzonych danych do formularza systemu.

SOWA2/MARC21 : katalogowanie

Rodzaje rekordów w systemie SOWA2/MARC21

System SOWA2/MARC21 oferuje możliwość wprowadzania danych bibliograficznych do katalogu w oparciu o stosowne formularze przewidziane dla danego typu rekordów. Opracowanie katalogu komputerowego w systemie może odbywać się zatem poprzez tworzenie rekordów bibliograficznych, np. dla książki, a także (synchroniczne) sporządzanie rekordów autorytatywnych (hasła wzorcowe).

Ze względu na specyfikę danych bibliograficznych, wyróżnić można następujące formularze w systemie:

- rekordów opisu bibliograficznego wraz z polem zasobu
- rekordów wzorcowego hasła formalnego
- rekordów wzorcowego hasła rzeczowego
- rekordów wzorcowego schematu bibliografii (opcjonalnie)

Rekord opisu bibliograficznego wraz z polem zasobu

Formularz opisu bibliograficznego dla formatu MARC21 składa się z dwóch odrębnych zakładek (stron):

- formatki opisu bibliograficznego,
- formatki opisu zasobu (egzemplarza).

Formatka opisu bibliograficznego zawiera pola związane z rejestracją opisów bibliograficznych różnych typów dokumentów, m.in. książek, czasopism, dokumentów: elektronicznych, dźwiękowych, filmowych, kartograficznych, druków muzycznych, artykułów z czasopism itd. Rozpoczęcie katalogowania zbiorów odbywa się poprzez zalogowanie się użytkownika w systemie, wybranie funkcji *Dodaj* a następnie *opis katalogowy książki*. Na tym etapie skorzystać można z gotowego formularza *opis bibliograficzny książki*, zaproponowanego przez system poprzez wywołanie *grupy* najczęściej występujących pól lub *pojedyncze* dodawanie poszczególnych pól w formacie MARC21.

Przykład 1:

Widok karty katalogowej:

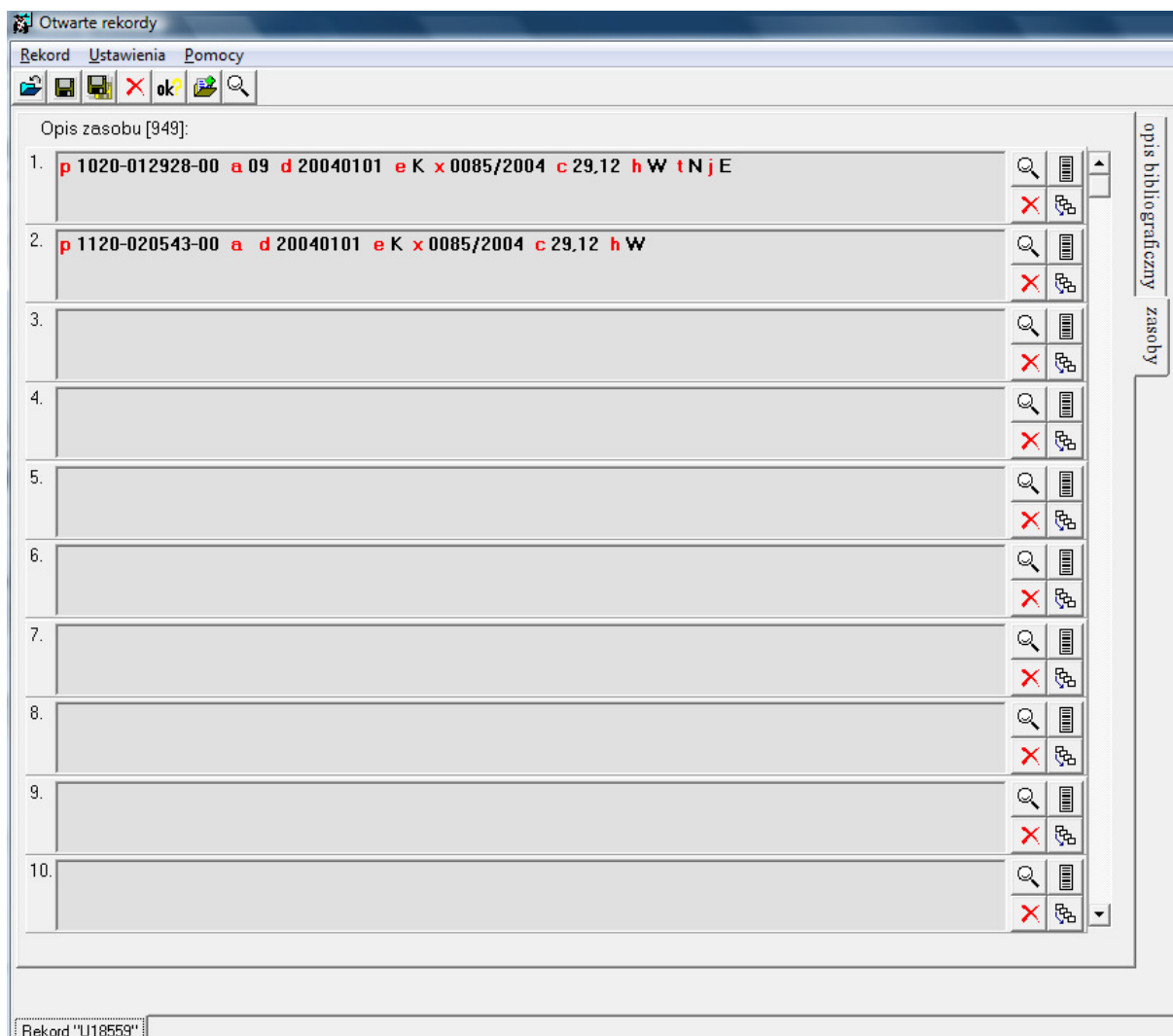
<p>MICKIEWICZ, Adam (1798-1855). Pan Tadeusz / Adam Mickiewicz ; oprac. Monika Głogowska. Kraków : Wydawnictwo Zielona Sowa, cop. 2008. - 323, [5] s. ; 21 cm.</p> <p>(Lektura z Opracowaniem) U dołu okł.: Romantyzm. ISBN 978-83-7435-504-9</p>
--

SOWA2/MARC21 : katalogowanie

Widok zestawu pól i podpól w formacie MARC21:

LDR 02460cam 2200349 i 4500
001 KKr08000551
005 20090319182307.0
008 040629s2004 pl |||pol
020 ^a9788374355049
040 ^aKBP Kr^cKBP Kr^dKBP Kr
041 0 ^apol
080 ^a821.162.1-1+821.162.1(091)-1"18"(075.2/.3)A/Z
100 1 ^aMickiewicz, Adam ^d(1798-1855).
245 10 ^aPan Tadeusz / ^cAdam Mickiewicz ; oprac. Monika Głogowska.
260 ^aKraków : ^bWydawnictwo Zielona Sowa, ^ccop. 2008.
300 ^a323, [5] s. ; ^c21 cm.
490 1 ^aLektura z Opracowaniem
500 ^aU dołu okł.: Romantyzm.
600 19 ^aMickiewicz, Adam ^d(1798-1855). ^tPan Tadeusz ^vmateriały pomocnicze dla szkół.
650 9 ^aPoezja polska ^xhistoria ^y19 w. ^vmateriały pomocnicze dla szkół.
650 9 ^aPoezja polska ^y19 w.
700 1 ^aGłogowska, Monika. ^eOprac.
830 0 ^aLektura z Opracowaniem - Zielona Sowa
920 ^a978-83-7435-504-9

SOWA2/MARC21 : katalogowanie

Formatka **opisu zasobu** (egzemplarza)

Formatka **opisu zasobu** (egzemplarza) zawiera adaptację formatu MARC21, przyjętą przez producenta oprogramowania, do reprezentowania informacji inwentarzowych (pole zasobu). W tym celu wykorzystano pole lokalne o etykiecie 949, które tworzy zespół następujących podpól:

- p** - identyfikator jednostki inwentarzowej,
- a** - sygnatura egzemplarza,
- d** - data wpisu jednostki inwentarzowej do księgi majątkowej (inwentarzowej),
- e** - kod źródła wpływu (wg listy przyjętej w danej instalacji),
- x** - oznaczenie dokumentu wpływu wg konwencji nnnn/rrrr, gdzie nnnn jest numerem kolejnym wpływu) a rrrr jest rokiem wpływu,
- c** - cena egzemplarza w zł,
- h** - kod miejsca przechowywania (lokalizacji) egzemplarza wg listy ustalonej dla danej instalacji,
- t** - kod typu statystycznego zbiorów (dla potrzeb analizy struktury) wg listy ustalonej dla danej instalacji,
- u** - uwagi o egzemplarzu (wydruk księgi inwentarzowej),
- j** - blokada pola danych przed modyfikacją .

SOWA2/MARC21 : katalogowanie

Podpole opisu zasobu [949]						
Identyfikator:	kody	Sygnatura:	Data wpisu:	Cena:	Lokalizacja:	Typ statystyczny:
	1020-012928-00	> 09	01.01.2004	29,12	Wypożyczalnia	lit.popularnonau
Akcesja:	Nr:	Rok:	Uwagi o egzemplarzu:	Blokada:	Status:	
	Kupno	0085	2004		E	Egzemplarz dostępny
						Zapisz

Podformularz danych inwentarzowych

Reprezentacja **identyfikatora** drukowana jest w postaci kodu kreskowego na specjalnej naklejce umieszczonej na książce. Identyfikator składa się z 12 cyfr rozdzielonych myślnikami na kilka grup (podział standardowy "999-999999-99-9" lub "9999-999999-99"). Pierwsza grupa cyfr może być ustalonym dla biblioteki kodem rodzaju zbiorów, wskazując tym samym jeden z inwentarzy biblioteki (np. 001 – inwentarz podstawowy, 002 - inwentarz Oddziału dla dzieci, 003 – inwentarz Multimedia itp.) lub też kolejnym oznaczeniem filii bibliotecznej (np. 001 – Filia nr 1, 002 – Filia nr 2 itp.). W obrębie drugiej grupy wpisuje się numer inwentarzowy danej jednostki. Pozostałe cyfry wykorzystywane są wtedy, gdy biblioteka pod jednym numerem inwentarzowym ma zaewidencjonowanych wiele egzemplarzy (dawne przepisy prowadzenia inwentarzy pozwalały na takie uproszczenie).

W obrębie jednego katalogu zawartość pola "identyfikator" nie może się powtórzyć (tak jak nie może powtórzyć numer w księdze inwentarzowej). Program kontroluje tę unikalność i informuje o ewentualnym przekroczeniu tej zasady. Wypełnianie pola rozpoczyna się od wpisania kodu rodzaju zbiorów. Można użyć polecenia kody i wybrać odpowiednie oznaczenie z menu. Następnie wypełnia się drugą grupę cyfr, stanowiącą zazwyczaj numer inwentarzowy. Jeżeli przed wypełnieniem numeru inwentarzowego naciśniemy przycisk ">", to program wpisze automatycznie pierwszy wolny numer oraz zaproponuje datę wpisu.

Sygnaturę jednostki inwentarzowej należy wpisać w polu sygnatura. W bibliotekach publicznych sygnaturą jest najczęściej fragment symbolu UKD. Biblioteki uczelniane mają na ogół księgozbiór ułożony według numerów inwentarzowych, dlatego sygnaturą jest numer inwentarzowy.

Za polem sygnatury umieszczony jest przycisk służący do drukowania wspomnianej naklejki z kodem kreskowym. Wydruk musi zostać odpowiednio skonfigurowany przez administratora, ponieważ stosowane są różne techniki druku i różne rodzaje papieru. Poniżej pokazano obraz typowej naklejki.

Pole **data wpisu** odpowiada dacie włączenia danej jednostki do inwentarza biblioteki. Zwracamy uwagę, że błędem jest tutaj podawanie daty wpisania danych do komputera, chyba że jest ona zgodna z wpisem do inwentarza. W księdze inwentarzowej oczywistą jest reguła, że data wpisu konkretnej jednostki nie może poprzedzać daty wpisu jednostki o niższym numerze inwentarzowym. Datę podaje się w formacie dzień.miesiąc.rok.

Pole **cena** powinno zawierać wartość inwentarzową danej jednostki. Wartość ta dla wpisów sprzed roku 1995 powinna być wyrażona w starych złotych. Grosze oddziela się przecinkiem.

Pole **lokalizacja** określa miejsce i sposób udostępniania danej jednostki inwentarzowej. Zazwyczaj występują co najmniej dwa takie miejsca: wypożyczalnia i czytelnia. Administrator może rozbudować listę lokalizacji, zgodnie ze strukturą organizacyjną biblioteki. Przykładowo można wyróżnić lokalizacje w podległych jednostkach organizacyjnych (filiach) lub w wyodrębnionych magazynach.

W polu **akcesja** wybiera się z listy sposób pozyskania danej jednostki inwentarzowej przez bibliotekę. Standardowo przewidziano oznaczenia dla kupna, darów, wymiany i prenumeraty. Zestaw ten może być dostosowany do indywidualnych potrzeb przez administratora systemu.

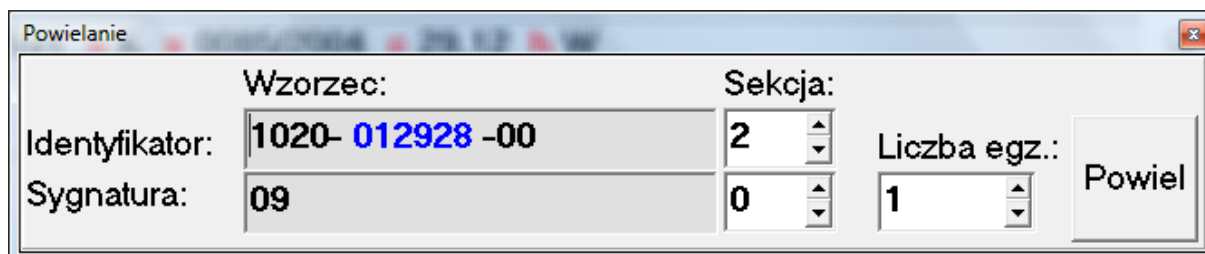
Numer kolejny wpływu (akcesji) w danym roku należy wpisać do pola **nr**, natomiast rok wpływu – do pola **rok**.

Pole **uwagi o egzemplarzu** wykorzystywane jest w wydruku książki inwentarzowej.

SOWA2/MARC21 : katalogowanie

Po wypełnieniu podformularza należy nacisnąć przycisk **zapisz**.

W przypadku jednorazowego zakupu wielu egzemplarzy tej samej pozycji numery inwentarzowej zwykle są kolejne a pozostałe dane – jednakowe. W takim przypadku po wprowadzeniu pierwszego egzemplarza można użyć przycisku "z kwadracikami". Umożliwia on powielenie danych egzemplarza. Parametry powielania wpisuje się w specjalnym podformularzu:

Wzorzec:	Sekcja:	Liczba egz.:	Powiel
Identyfikator: 1020- 012928 -00	2	1	
Sygnatura: 09	0		

Za pomocą pola **sekcja** wskazuje się fragment identyfikatora lub sygnatury, który będzie zmieniany. Po naciśnięciu **powiel** na liście egzemplarzy pojawią się nowe pola.

Zasoby biblioteczne zawarte są w rekordzie opisu bibliograficznego (nie tworzy się odrębnych rekordów zasobu). Każda jednostka inwentarzowa reprezentowana jest odrębnym polem 949 zawierającym odpowiednie podpola.

Rekord wzorcowy hasła formalnego i rzeczowego

Opracowanie rekordów autorytatywnych w systemie SOWA/MARC21 odbywa się poprzez tworzenie nowych rekordów klasyfikacji autoryzowanych przez program.

Przy opracowaniu pola zawierającego np. brzmienie nazwy osoby, można posłużyć się formą używaną w NUKat¹, ewentualnie w innych bazy, tj. KHP BN², katalog OPAC Biblioteki Jagiellońskiej³, KaRo⁴ lub w przypadku nie znalezienia żądanego hasła, dowolnym innym źródłem encyklopedycznym⁵.

Zmiana hasła głównego rekordu wzorcowego jest propagowana przez system do wszystkich pól rekordów bibliograficznych, w których występowało stare hasło.

UWAGA: Dokonywanie jakichkolwiek zmian w hasłach głównych rekordu wzorcowego wpływa bezpośrednio na postać („powiązanych”) danych w odpowiednich rekordach opisu bibliograficznego.

¹ <http://www.nukat.edu.pl/>

² <http://mak.bn.org.pl/w5.htm>

³ <http://www.bj.uj.edu.pl/ui/katalog>

⁴ <http://karo.umk.pl/Karo/>

⁵ Słownik JHP KABA: <http://www.nukat.edu.pl/nukat/pl/kaba.phtml?sm=5&poz=3&id=73>

SOWA2/MARC21 : katalogowanie

Ze względu na zastosowany relacyjny model bazy danych w systemie, przed zapisem każdy rekord jest weryfikowany poprzez sprawdzenie zgodności pól z rekordami wzorcowymi (dotyczy to także unikalności numerów inwentarzowych).

Aby stworzyć nowy rekord wzorcowy hasła formalnego lub rzeczowego, należy uruchomić moduł katalogowania systemu SOWA2/MARC21, a następnie po zalogowaniu się w programie, wybrać z menu głównego *Rekord* -> *Dodaj* -> *Rekord wzorcowy hasła formalnego* / *Rekord wzorcowy hasła rzeczowego*. Po uruchomieniu się formatki opisu hasła formalnego lub rzeczowego z wypełnionymi polami LDR, 010, 008, 040, powinno wybrać się funkcję *Dodaj*, a następnie wedle uznania *Pojedyncze pole* lub *Grupę pól*.

Przykłady:

Rekord wzorcowy hasła formalnego – nazwa osobowa

```
001 vtl000471928
003 NUKAT
005 20020620010400.0
008 931229n||a|nnaabn|a|aaa|d
040 ^a KR U/MZ ^c KR U/AB ^d WA U/JSs
100 1 ^a Boglar, Krystyna ^d (1931- ).
400 1 ^a Boglar, Krystyna Izabella.
667 ^a Autorka książek dla dzieci i słuchowisk radiowych.
670 ^a Bart.
670 ^a LP
670 ^a Małgosia contra Małgosia Ewy Nowackiej / Julia Włodek. - Warszawa, 2001.
```

Rekord wzorcowy hasła formalnego – nazwa osobowa ⁶

```
LDR 01406nzx 2200229 4500
005 20070628100628.0
008 070216n||a|nnnabn|||||||a|aaa||||d
010 xxxC05060778
040 ^aWA Oc^cWA Oc
100 1 ^aShakespeare, William ^d(1564-1616).
400 1 ^aSzekspir, William.
400 1 ^aSzekspir, W.
400 1 ^aŠekspir, Vil'jam.
400 1 ^aShakspeare, William.
400 1 ^aSzekspir, Wiliam.
667 ^aAngielski poeta, dramaturg i aktor.
670 ^aEP
670 ^aKp. Wieczór Trzech Króli czyli Wszystko co chcecie / W. Szekspir. - Wrocław, [1951].
670 ^aGamlet, princ datskij / Vil'jam Šekspir. - Moskva, 1975
670 ^aOPALE(P)'1998 ^b(Shakespeare, William (1564-1616))
670 ^aDzieła Williama Shakspeare. T. 3. - Wilno, 1847
670 ^aOtello / Wiliam Szekspir. - Warszawa, 1956.
999 ^aShakespeare, William (1564-1616).
```

⁶ W oparciu o katalog KHW BP Warszawa - Ochota

SOWA2/MARC21 : katalogowanie

Legenda:

Pole 100 – Hasło – osoba / Pole 400 – Hasło odrzucone / Pole 667 – Uwaga nie do prezentacji / Pole 670 – Źródło – znaleziono informacje

Rekord wzorcowy hasła rzeczowego - hasło przedmiotowe pospolite [JHP BN]

LDR 00404nzx 2200097 4500
005 20070628100628.0
008 070216n||a|nnnabbn|||||||||a|aaa||||d
010 KKr07002913
040 ^aKBP Kr^cKBP Kr^dKBP Kr
150 ^a Powieść arabska
550 ^a Literatura arabska
550 ^a Powieść historyczna arabska

W katalogach wykorzystujących format MARC21 wszystkie pola haseł formalnych (grupa 1XX, 7XX) i rzeczowych (grupa 6XX) w rekordzie bibliograficznym powinny być zgodne z wypełnieniem odpowiednich rekordów wzorcowych. Ta zasada, jeśli jest utrzymywana rygorystycznie narzuca określoną kolejność katalogowania: najpierw wprowadza się rekordy autorytatywne, później bibliograficzne.

Katalogowanie z wykorzystaniem protokołu Z39.50

Procesem znacznie przyspieszającym katalogowanie zbiorów bibliotecznych w systemach zautomatyzowanych jest pobieranie gotowych opisów bibliograficznych z serwerów bibliotecznych wykorzystujących protokół komunikacyjny Z39.50. System SOWA2/MARC21 umożliwia darmowe pobieranie gotowych opisów w formacie MARC21 z popularnych serwisów Z39.50, tj. katalogi: Biblioteki Narodowej, Biblioteki Jagiellońskiej, Biblioteki Kongresu, a także z baz katalogowych innych bibliotek (w tym również bibliotek publicznych pracujących w systemach SOWA)⁷.

Rozpoczęcie pobierania opisów bibliograficznych przez protokół z39.50 odbywa się poprzez zalogowanie się użytkownika w programie klienckim modułu katalogowania (sowa_tcp.exe) oraz użyciu narzędzia „Pobieranie opisów”.

Po wybraniu tej opcji skorzystać można z dwóch modułów: *Protokół Z39.50* oraz *Systemy SOWA*. Mimo, iż zastosowanie oraz przeznaczenie obydwu modułów jest jednakowe, to rozróżnia je rodzaj zbiorów. Moduł *Protokół Z39.50* zawiera bazy katalogowe bibliotek pracujących w różnorodnych systemach zautomatyzowanych, tj. Biblioteka Narodowa (Innopac), Biblioteka Jagiellońska (Virtua), Biblioteka Kongresu USA itd. Natomiast *Protokół Z39.50* integruje wyłącznie bazy bibliotek

⁷ Niektóre instalacje systemów SOWA wzbogacono o możliwość pobierania opisów bibliograficznych z Przewodnika Bibliograficznego BN, którego zasób zaimportowano jako dodatkową bazę w systemie, stale aktualizowaną poprzez cykliczne wgrywanie nowych zeszytów PB z BN.

SOWA2/MARC21 : katalogowanie

pracujących w systemach SOWA⁸. Dodatkowo moduł ten wyposażony został w opcję *Aktualizacja*, która umożliwia bieżącą aktualizację adresów IP serwerów zawierających bazy biblioteczne systemów SOWA (aktualizacja pliku adresów retrokonwersji następuje poprzez połączenie się z bazą danych firmy SOKRATES.).

⁸ Pobieranie opisów bibliograficznych możliwe jest nie tylko z baz bibliotek pracujących w standardzie MARC21, ale także z baz bibliotek pracujących w formacie SOWA-TEXT. Zadanie to możliwe jest dzięki zastosowaniu protokołu konwersji danych bibliograficznych, który przejmuje rekordy oraz „w locie” dokonuje konwersji do MARC21.